

e-TIBISCUM ȘI e-PRAETORIUM. VALORIFICAREA PATRIMONIULUI ARHEOLOGIC ȘI CULTURAL BĂNĂȚEAN PRIN INTERNET

Dorel Micle

România este una dintre țările europene cele mai slab reprezentate pe Internet în domeniul arheologiei, eforturile depuse până acum de Ministerul Culturii și Cultelor¹, Asociația Arheologilor Profesioniști din România² și CIMEC – Institutul de Memorie Culturală³, având un rezultat modest în promovare a acestei științe prin intermediul mijloacelor interactive multimedia sau hypermedia.

*Centrul de Studii de Istorie și Arheologie Timișoara*⁴ din cadrul Universității de Vest din Timișoara și-a propus să popularizeze o serie de complexe arheologice din zona Banatului prin realizarea unor pagini web cu caracter mixt (de nivel mediu științific) care să alterneze textul cu imaginea, sunetul și videofilmele realizate pe teren. În acest sens au fost realizate primele două proiecte hypermedia: **e-Tibiscum** și **e-Praetorium**. Ambele proiecte sunt destinate atât specialiștilor în arheologie, cât și studenților și publicului larg interesat de patrimoniul arheologic al zonei de vest a României. Ele sunt prezentate pe Internet prin serviciul World Wide Web și sunt găzduite de server-ului Universității de Vest⁵, administrat de Centrul de Comunicații și Informatizare⁶.

Mijloacele informatizate *multimedia* (pentru produse locale) sau *hypermedia* (în rețea) înglobează toate mijloacele clasice de până acum: textul clasic pe hârtie, înregistrările audio și video analogice, desenele, hărțile, fotografiile, etc. Paginile web ale proiectelor prezentate mai jos au fost realizate într-un program licențiat de editare *html* cu interfață, *FrontPage 2002*, din pachetul Microsoft Office și sunt optimizate pentru browser-ul *Internet Explorer 6*, la o rezoluție de 1024 x 768 pixeli.

¹ <http://www.ministerulculturii.ro/>

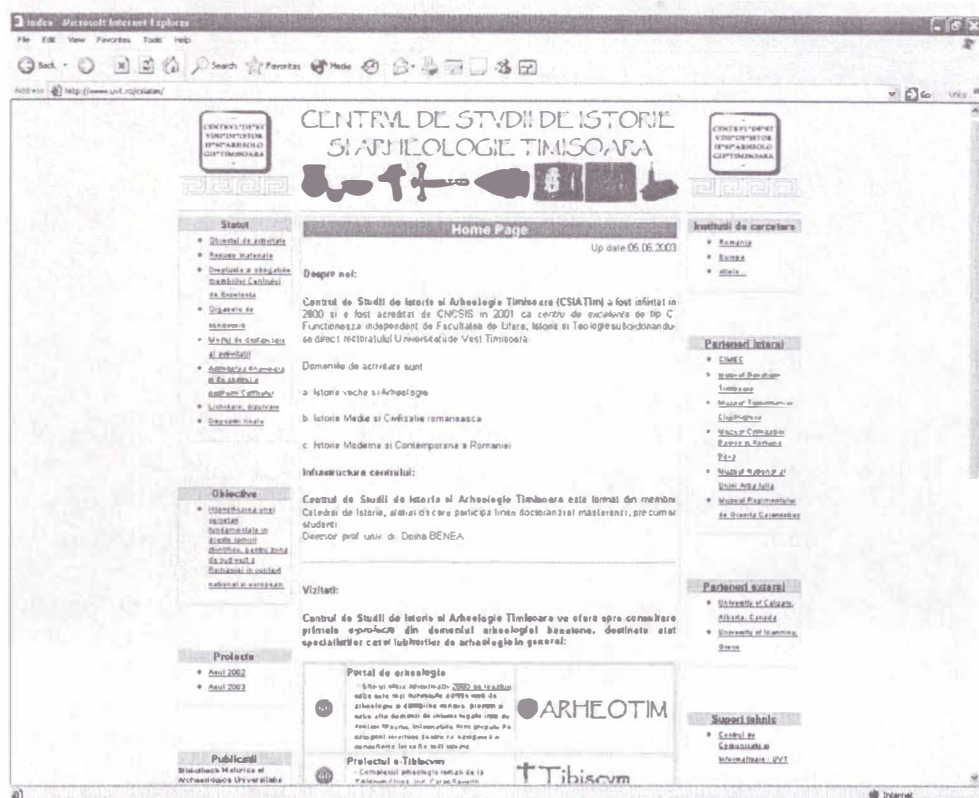
² <http://www.archaeology.ro/>

³ <http://www.cimec.ro/>

⁴ <http://www.uvt.ro/csiatim/>

⁵ <http://www.uvt.ro/>

⁶ <http://www.uvt.ro/itc/>

Proiectul e-Tibiscum⁷

Situl arheologic de epoca romana din apropierea satului Jupa (jud. Caraș-Severin) este pana in prezent cel mai intens cercetat din Banat si mai bine cunoscut in literatura arheologica de specialitate. Chiar daca aceste informații sunt încurajatoare, săpăturile arheologice nu au reușit sa dezvelească decât cca. 5% din ruinele anticului *Tibiscum*. Suprafața totala a terenului încărcat de sarcină istorică este de aprox. 27 ha. Știm la ora actuala ca localitatea antică a deținut în secolul III d.Hr. titlul de *municipium* și se încadra între cele mai importante orașe din provincia Dacia, aflându-se chiar pe drumul imperial ce cobora de la *Porolissum* și se bifurca aici spre *Dierna* și *Lederata*. Aflat în apropierea capitalei provinciei *Colonia Ulpia Traiana Dacica Sarmizegetusa*, *Tibiscum* va aparține teritorial de ea, unitățile militare staționate aici fiind însărcinate cu apărarea mării metropole și a drumurilor ce duceau înspre ea, împotriva barbarilor din vest: sarmații-iazygi.

⁷ <http://www.uvt.ro/csiatim/e-Tibiscum/Tibiscum.htm>

Istoria așezării începe către finele primului război dacic a lui Traian când un detașament dintr-o unitate romana (probabil din *Legio IIII Flavia Felix*) își stabilește locul de garnizoană pe malul stâng al Timișului (*Tibiscus*) într-un *castellum* de aprox. 60 x 60 m de pământ și lemn. Acest „fort” are o viață scurtă, el dispărând probabil împreună cu garnizoana într-un violent incendiu, foarte posibil în timpul evenimentelor când este luat prizonier Longinius de către daci și Decebal încearcă să-și elibereze regatul de romani încalcând cu bună știință condițiile păcii. La sfârșitul celui de-al doilea război dacic, pe fostul loc al castrului I, se ridică un *castellum* de pământ și lemn, de 101 x 100 m, de către *Cohors I Sagittariorum*, care rămâne unitatea de garnizoană a acestuia pe timpul domniei împăratului Traian. Unitatea auxiliară se compunea la acea dată din 500 arcași sirieni, pedestri, care ulterior, spre sfârșitul secolului II d.Hr., își vor mări efectivul la 1000 de soldați având de astă dată loc de garnizoană castrul de la *Drobeta*. Moartea lui Traian și evenimentele zbuciumate din Dacia de la începutul domniei lui Hadrian se resimt și în viața din castru, palisada din lemn fiind înlocuită în grabă cu un zid de piatră. Aproximativ tot în această perioadă la *Tibiscum* va mai cantona și o unitate neregulată formată tot din arcași sirieni originari din Palmyria. Castrul devenind neîncăpător, cu atât mai mult cu cât pe lângă *Numerus Palmarenorum*, în timpul domniei lui Antoninus Pius se stabilește la *Tibiscum* și o unitate neregulată de sulitași calări *Numerus Maurorum*, pe lângă fortificația de piatră, acum a cohortei *I Sagittariorum*, se ridică în imediata vecinătate un castru foarte larg ce adăpostea unitățile nou venite. Apariția Castrului IV construit direct în piatră și care îngloba teritorial suprafețele castrului II și III se produce la începutul anilor 60 ai secolului II d.Hr. când se stabilește la *Tibiscum Cohors I Vindellicorum milliaria eq. c.R.*, o unitate auxiliară de 1000 de soldați de origine celto-germanică. Dimensiunile castrului mare de piatră (IV) sunt de cca. 250 x 175 m și are o formă ușor trapezoidală.

Vicus-ul militar este locul unde soldatul, în timp de pace își desfășoară viața alături de familie, lucrându-și bucata de pământ sau ocupându-se de meșteșuguri și comerț. Așezarea se ridică în vecinătatea nordică și nord-estică a castrului și apare deodată cu prima staționare a unei unități militare romane la *Tibiscum*. Până acum au fost dezvelite 12 clădiri din *vicus*.

Numeroasele descoperiri arheologice atât din castru cât și din *vicus* ne sugerează existența unui puternic centru meșteșugăresc la *Tibiscum*. Textul unei inscripții, provenind foarte probabil de aici, vorbește de existența unui *collegium fabrum* (colegiu al meșteșugarilor fierari). Însă în acest colegiu intrau și alți meseriași: dulgheri, zidari, tăbăcari, olari etc. Descoperirea mai multor cuptoare de olari, tipare pentru ăpăițe și figurine din lut, cărămizi ștampilate civile și militare, vorbesc despre puternica producție ceramică ce o avea localitatea în antichitate. Cea mai spectaculoasă descoperire de la *Tibiscum* o reprezintă atelierul de sticlărie dezvelit în Cladirea I și Cladirea VII din așezarea civilă. Acestea erau axate pe producerea de podoabe din sticlă, îndeosebi mărgelile, pâș acum fiind cunoscute

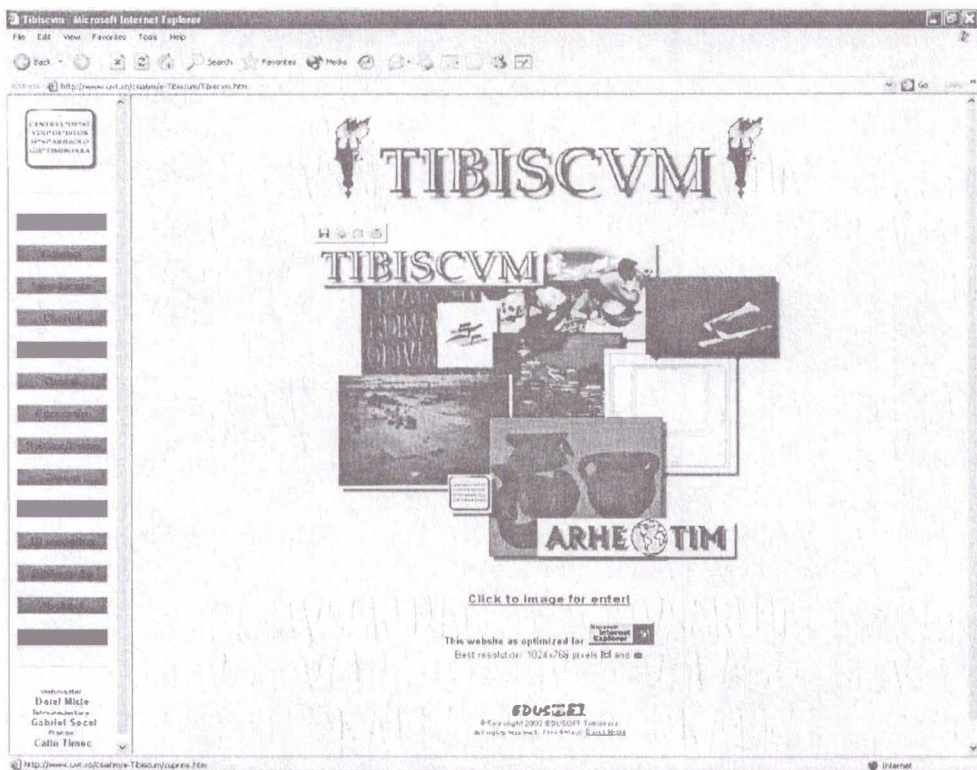
peste 12 tipuri de forme, fiecare cu mai multe variante de culori. Este foarte clar că nu mai avem de-a face cu o producție axată doar pentru necesarul intern al așezării ci este destinată schimbului extern, sarmații iazygi fiind foarte mari amatori de asemenea mărgele. Ateliere de bronzieri s-au descoperit în număr mare atât în castru cât și în așezarea civilă, iar producția lor este diversă, de la piese de echipament militar și harnașament până la podoabe și fibule. Comerțul intens este certificat de prezența amforelor egeene, hispanice, italice și africane, precum și a ceramicii de lux, *terra sigillata* din Gallia sudică și centrală, de *Arretium* sau din Germania, de *Westerndorf* și *Reizabern*.

În ceea ce privește credințele religioase, până în prezent s-a descoperit doar un templu închinat lui *Apollo*, zeul virilității masculine, a muzicii, a Soarelui, dar și zeul vindecător. La începutul secolului al III-lea d.Hr. lăcașul de cult este refăcut de *Cohors I Vindelicorum milliaria*, iar în 214 d.Hr. o inscripție ne sugerează că pe aici a trecut împăratul Caracalla cu legatul său imperial Lucius Marius Perpetuus, fost guvernator al Moesiei Superior. Tot pe bază de inscripții și monumente sculpturale se presupune faptul că la *Tibiscum* au mai existat un templu a lui *Jupiter*, a lui *Liber Pater*, *Hercules* și a divinității siriene *Malagbell*.

Necropolele din jurul anticului *Tibiscum* nu au fost deocamdată cercetate arheologic. Au fost însă descoperite mai multe inscripții funerare refolosite într-o epocă post-romană la întărirea incintei castrului. Deosebit de valoroase, din punct de vedere istoric, sunt patru inscripții bilingve romano-palmyriene. Maurii se disting prin pietrele de mormânt împărțite în două registre verticale.

Pagina web a proiectului **e-Tibiscum** a structurat întreaga informație, cunoscută până la acest moment, sub forma unei monografii, pe baza rapoartelor de săpătură, a articolelor și a monografiei publicate de directorul șantierului prof. dr. Doina Benea și echipa de arheologi, în 6 secțiuni cu caracter istorico-arheologic (Introducere, Castrul, Vicus-ul, Orașul, Viața economică, Viața spirituală) și 6 secțiuni cu caracter tehnic (Glosar de termeni, Bibliografie, Imagini, Reconstituiri grafice 3D, Rezumat în lb. engleză, Rezumat în lb. germană).

Pagina web este construită în 2 cadre: la stânga butoanele de navigare (aplicații Java), iar la dreapta pagina propriu-zisă ce prezintă informațiile pe două coloane (text și imagini). Textul face dese trimiteri la glosarul de termeni, la imagini și hărți, precum și la bibliografie. Întreaga pagină web este un document multimedia interactiv, alcătuit din text, imagini, hărți, planșe și filme video.

Proiectul e-Praetorium^{*}

Situl arheologic *Praetorium*, loc. Mehadia, jud. Caraș-Severin, se află la confluența pârâului Bolvașnița cu râul Bela Reka și ocupa o suprafață de aprox. 7 ha între drumul național Orșova - Caransebeș și Bela Reka. Situl a fost cercetat încă din sec. XIX., mai întâi de Nicolae Stoica de Hațeg, apoi de Nicolae Cena și în anii 1942-1943 și 1946-1948 de un colectiv de arheologi condus de M. Macrea din care au făcut parte I. I. Russu, M. Moga, N. Gostar și Y. Ghenovici - Marinescu.

Terenul pe care se afla vestigiile romane sunt, în cea mai mare parte, acoperite de cultură agricolă sau sunt livezi particulare. Investigațiile arheologice sunt îngreunate extrem de mult de căutătorii de comori care vizitează foarte des zona cu detectorul de metale sau săpând haotic, după cum le dictează instinctul, mai ales în incinta castrului. Terenul este extrem de pietros iar partea nordică a sitului, la care se adaugă și suprafața ocupată de castrul roman, a fost afectată la un moment dat de viitura pârâului Bolvașnița.

Primul moment când la confluența Bolvașniței cu Bela Reka a fost ridicată o fortificație este anul 101, când în prima fază a războiului cu dacii Traian și-a

^{*} <http://www.uvt.ro/csiatim/e-Praetorium/Praetorium.htm>

stabilit aici sediul statului sau major așa cum sugerează și toponimul *Praetorium*. În *agger*-ul castrului de lemn a fost descoperit și un fragment de diploma militară aparținând unui soldat din *Cohors I Ulpia Brittonum* 8 eq. c.R., unitate auxiliară care se pare ca la un moment dat a format garda de corp a împăratului Traian.

Castrul de la Mehadia, atât cât a fost investigat, prezintă 2 faze: prima de pământ și una de piatra de dimensiuni identice: 116 x 142,6 m.

Unitatea de bază a castrului după informațiile epigrafice ce se cunosc a fost *Cohors III Delmatarum* 8 eq. c.R. Pe lângă aceasta, temporar, au format garnizoana castrului de la Mehadia și alte unități militare *Cohors VII Raetorum*, detașamente din *Legio XIII Gemina*, *Legio V Macedonica* și din *Legio IIII Flavia Felix* și *Legio VII Claudia*.

Există indicii că după retragerea aureliana castrul nu a fost abandonat și a fost folosit în continuare de romanii, funcția fortificației fiind aceea de a apăra dinspre nord orașul dunărean *Dierna*.

Zona din jurul castrului fiind extrem de îngustă a generat apariția unui *vicus* militar circular, care se prelungește spre sud de-a lungul râului Bela Reka până la *thermae*, singura clădire romană de la Mehadia a cărei plan se cunoaște în întregime.

La nord de castru pe malul pârâului Bolvașnița se află cimitirul de epocă romană și el cercetat doar parțial.

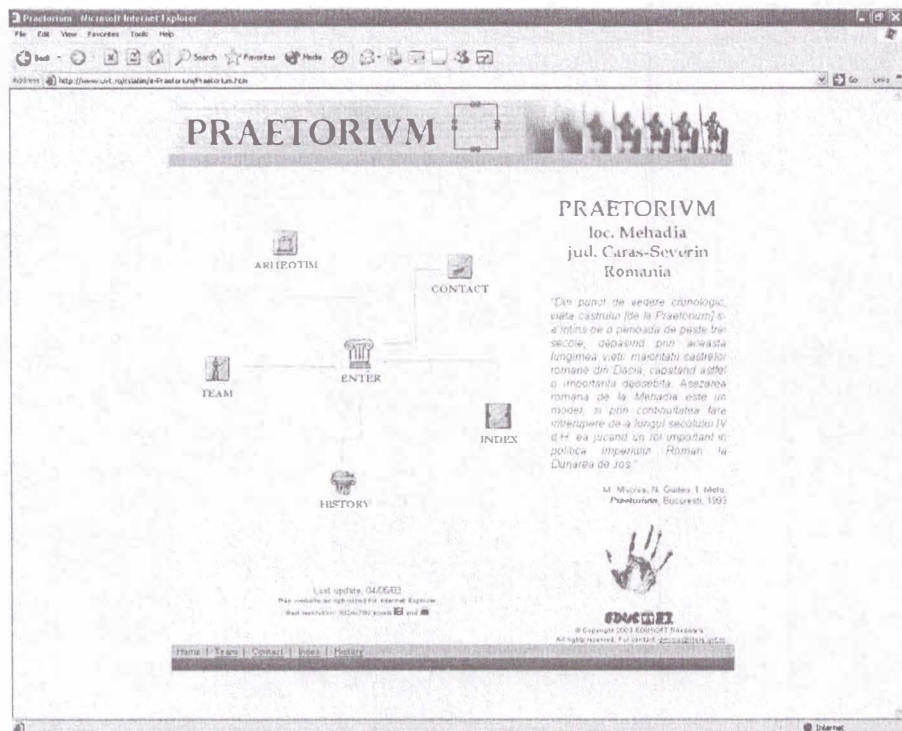
O alta zonă importantă din *vicus*, care a fost surprinsă arheologic de curând, este Capitoliul așezării civile de la *Praetorium*-Mehadia, cu templul lui I*O*M, ridicat, după cum indică descoperirile tegulare, de soldații din *Cohors III Delmatarum* 8.

Pagina web prezintă informațiile grupate pe campanii arheologice și nu sub formă de monografie, deoarece săpăturile arheologice sunt departe de a se fi terminat.

Întregul proiect este un document multimedia interactiv, alcătuit din text, imagine și sunet, realizat în limba română cu rezumat în limba engleză. Informația este prezentată pe două coloane (text și imagine), fiind grupată din nou în 6 secțiuni cu caracter istorico-arheologic (Prezentare generală, Scurt istoric, Prospekțiuni arheologice, Castrul, *Vicus*-ul, Campanii arheologice) și 5 secțiuni cu caracter tehnic (Cuprins, Glosar de termeni, Bibliografie, Imagini, Rezumat în lb. engleză).

Deși este un complex arheologic de mai mică anvergură, *Praetorium* promite, prin prisma ultimelor descoperiri, să devină un reper pentru arheologia clasică românească din Banat.

Centrul de Studii de Istoric și Arheologie Timișoara are în lucru și alte proiecte hypermedia de popularizare a patrimoniului arheologic bănățean: Legiunile romane din provincia Dacia, Dacii din Banat, Villa Rusticae „Dalboset“, Complexul arheologic neolitic „Dudeștii Vechi“ (ultimul dintre ele în colaborare cu Muzeul Banatului din Timișoara).

ABSTRACT

e-Tibiscum

The Roman archaeological complex at **Tibiscum** in the locality Jupa, Caraș-Severin county, is one of the largest ones in Western Romania. The area filled with archaeological load spreads on about 27 ha, of which only 5% have been excavated. Still, the diggings that have been done so far, showed the general aspect, the evolution phase and the economic and spiritual aspects of the Roman camp, the military *vicus* and the Roman town at **Tibiscum**.

The webpage of the **e-Tibiscum** project structured the entire information known so far, in the form of a monography based on the digging reports, the articles and the monography published by the director of the site and the team of archaeologists. The monography comprises 6 sections with a historical and archaeological character (Introduction, The Roman Camp, The *Vicus*, The Town, The Economic Life, The Spiritual Life) and 6 sections with a technical character (Glossary of terms, Bibliography, Images, 3D Graphic Reconstruction, Summary in English, Summary in German).

The webpage is made up of 2 frames: on the left the navigating buttons (Java application) and on the right the actual page that presents the information on 2 columns (text and images). The text makes frequent references to the glossary of terms, to the images, maps and also to bibliography. The entire webpage is an

interactive multimedia document, made up of text, images, maps, boards and video-movies.

e-Praetorium

The Roman archaeological complex at **Praetorium**, in the locality Mehadia, Caraş-Severin county, is one of the latest sites in Western Romania. After a first attempt of systematic research, dating back to the Second World War, the diggings were resumed by the same team of archaeologists led by prof. dr. Doina Benea. As a result, the webpage presents the information as grouped on archaeological campaigns and not as a monography.

The entire project is an interactive multimedia document made up of text, image and sound, realized in Romanian, with a summary in English. The information is presented on 2 columns (text and image), being grouped again in 6 sections with a historical archaeological character (General Presentation, Short History, Archaeological Prospections, The Roman Camp, The *Vicus*, Archaeological Campaigns) and 5 sections with technical character (Content, Glossary of terms, Bibliography, Images, Summary in English).

Although it is a smaller archaeological complex, the *Praetorium* promises to be, in the light of new discoveries, a point of reference for the Romanian classic archaeology in the region Banat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Bejenescu T., *Tehnologiile xDSL și Internetul*, București, 2001
Benea D., Bona P., *Tibiscum*, București, 1994
Bucki L., *Internet 6 în 1*, București, 1998
Jennings R., *Totul despre Access 2000*, București, 2000
Kennedy A.S., *The Internet*, London, 1999
Lazarovici Ghe., Micle D., *Introducere în arheologia informatizată*, Timișoara, 2001
Lehnert W.G., *Light on the Internet: essentials of the Internet and the World Wide Web*, Harlow, 1999
Levine J.R., Baroudi C., Levine Young M., *Internet*, București, 2001
Macrea M., Gudea N., Moțu I., *Praetorium – castrul și așezarea romană de la Mehadia*, București, 1993
Navarro A., *Effective Web Design*, San Francisco, 2001
Norton P., *Rețele de calculatoare*, București, 2000
Patriciu V., Vasiu I., Patriciu S., *Internetul și dreptul*, București, 1999
Price G., Sherman C., *The invisible Web: uncovering information sources search engines can't see*, New Jersey, 2002
Tyler D., Erickson C.D., *Microsoft FrontPage 98*, București, 1998
Vaughan T., *Multimedia – Ghid practic*, București, 2002